

גיליון מס' 272 חג הפסח
תשע"ח שנה שישי

גיליון זה יו"ל לזכות
הבחור גבריאל בנימין לוביש נ"י
לרגל הכנסו לעול תורה ומצוות
יהי רצון שיזכו הוריו היקרים לרוות ממנו
ומכל יוצ"ח מתוך בריאות ושמחה לאוי"ט

דברי שי"ח

ממרן שר התורה הגר"ה קניבסקי שליט"א

עניני חג הפסח

קדש. ורחץ. כרפס. יחץ.

הטעם שלא מזכירים ד' כוסות והסיבה וחרוסת.

סימני הסדר תוקנו על ידי הראשונים ז"ל (עי' מחזור ויטרי הלכות פסח סי' ס"ה). והם תיקנו לומר את הפרטים שנוהגים משך הסדר כגון קידוש ואח"כ רחיצת הידיים, ותיקנו את הסימנים כדי שידעו מה להקדים ומה לאחר ולעשות כל דבר במקומו. ולכן, דבר הנוהג כל שעת הסדר, כגון ד' כוסות, לא הזכירו בסימנים (דהזכירו רק מה שיש לנהוג עכשיו כמו מגיד רחצה וכו'). וזה גם הטעם שלא נאמר הסיבה, כי נוהג בכל הסדר (שמענו מרבנו).

ומה שבכלל תקנו סימנים, קדש, ורחץ, כרפס וכו', יש לומר כיון שבליל הסדר יש כל כך הרבה מצוות מצה מרור וחרוסת וכרפס ואפיקומן ועוד, ויש לכל דבר פרטים, כגון שלכרפס יש ליטול ידים תחילה, תיקנו לעשות סימנים שיזכרו את הכל ולא יטעו (וכן הוא בספר הפרדס הלכות פסח עמוד נ"ה ומחזור ויטרי, פסח סי' צ"ה).

וטעם שלא נזכר מים אחרונים בסדר הסימנים, אמר שהוא מפני שכבר יש סימן "ברך", ומים אחרונים הוא חלק מברכת המזון (שהרי הוא חובה, כמו שנפסק בשו"ע סי' קפ"א ס"א), ומה שבנטילת ידיים קודם הסעודה יש סימן רחצה, אף שהוא חלק ממוציא מצה, יש לומר ששם מצינו שקבעו ברכה בנפרד על הנטילה אם כן שפיר ראוי לעשות לזה סימן בפני עצמו. (שיח הפסח).

מו"מ בעניני חג הפסח בין הגאון הגדול רבי דוב לנדוי לרבינו שליט"א

כ"ח למב"י תשכ"ז

אל הדרכג"ת הגאון מוהר"ר חיים שליט"א

רב שלו' וכט"ס

אציע נא בזה קדם הדר"ג שליט"א כמה עיונים שנתעוררתי בהם לאחרונה ומאוד אודנו אם יזכני בתשובתו הרמתה. שאג"א סי' ו"ג ד"ה מ"מ כתב דלדעת בה"ג מי שיצא אינו מוציא במידי דאורייתא. יעו"ש. וק"ל מהמב' בבה"ג הל' פסח קרוב לסופו דמתבאר שם שאפשר להוציא אחרים יד"ח סיפור יצ"מ בליל פסח יעו"ש ואע"ג דהוה מה"ת. תשובה: ספור יצ"מ לאו משום שומע כעונה יוצא אלא השמיעה גופא בכלל הסיפור הוא, ועדיף מהרהור.

כתב הדר"ג דסיפור יצ"מ לאו משום שומע כעונה יוצא אלא השמיעה בכלל הסיפור ועדיף מהרהור ואב המספר לבנו גם הבן יוצא. לכא' א"כ אמאי אמרי' פסחים קטז' ב' דסומא אינו מוציא לראב"י כיון דפטור מהגדה והא טעם זה לא שייך אלא בענין שומע כעונה דיצא באמירת העונה אבל אי יוצא בזה ששומע סיפור יצ"מ מה מאיתנו יהלוק מי המספר אי בר חיובא הוא או לא. ולענין בן לכ' צריך האב גם לכוון להוציא במצות סיפור יצ"מ מלבד עצם הסיפור לקיום מצות והגדת לבנו. תשובה: השומע מפי לאו בר חיובא כשומע מפי הקוף והו"ל כהרהור משא"כ בבר חיוב שהתורה אמרה והגדת לבנו.

עלי שי"ח

"והגדת לבנך - שנת תשע"ח"

כשבוע אחרון היה בביתו של רבינו אירוע פנימי לרגל הופעת הספר החדש מסדרת משניות זרעים מאוירות שעל ידי ארגון 'זכרון חנה'. את הארגון אין צורך להציג בארץ ישראל, כמעט אין מקום בו ילדי ישראל לא לומדים את המשניות עם הציורים, המחולק הינם על ידי הנהלת הארגון, שהוקם לעלוי נשמת בתו הבכורה של רבינו, הרבנית מרת חנה שטיינמן ע"ה.

באירוע השתתפו הנהלת הארגון, והצייר המפורסם ר' יוני גרשטיין, שעטר את כל הכרך החדש - מעשרות, מעשר שני, ממשנה הראשונה של פרק א' ועד לאחרונה, באיורים מרהיבי עין, כמובן הדבר מקיל מאוד להבין את הנושאים שלא כ"כ מצויים ביננו. טוב מראה עיניים. רבינו קיבל את הספר בשמחה והודה להנהלת הארגון ובירך אותם שתשרה שכינה כמעשי ידיהם.

למעשה, הוצאת הספר והפצתו לוותה בלא מעט מאהות. אל הגר"ק"א מייסד הארגון ומנהלו, הגיעו לא מעט יהודים מבוגרים להעיד לו שלא זו הדרך 'משניות צריך ללמוד בעיון, בישוב הדעת ולהסתכל היטב במפרשים עד שמבינים, ולא לשבת בנחת וללמוד על ידי ציורים'. בצר לו, פנה הגר"ק אל רבינו מרן שליט"א, ורבינו אמר לו כי אדרבה, הציורים מועילים גם למבוגרים... לכל אחד יכול להיות תועלת על ידי הציורים, ואינו רואה בזה שום חסרון.

יצוין, כי באופן כללי נחלק רבינו בזה על כמה חכמים אחרים, יש הסוברים כי הלימוד בגמרות המבוארות, ובכל הספרים המאוירים, כל השיטות החדשות של מצגות וכו', שמסייעים לפשט ומקילים על הלימוד הם מפחיתים מעמל התורה ולא זו הדרך, אך רבינו סובר כי אדרבה, כל דבר שיכול להקל על הלימוד הוא טוב (ובלבד שייכתב כראוי ע"י ת"ח, ובלי לשנות ממסורת הדורות) ועדיין ישאר הרבה מה לעמוד בתורה.

בברכת פסח כסר ושמח

יחזקאל שטיינמן

גיליון זה יו"ל לע"נ משה יעקב בן אפרים להצלחת התורם ובני משפחתו

שו"ת ממורן הגר"ח קניבסקי שליט"א בעניני חג הפסח

כז. המ"ב כת' דהסיבה שמטה ראשו על כר, משמע שכשר אף שכל גופו ישר ורק הראש מוטה?

ת. א"א להטות הראש בלי הגוף.

כח. מה השיעור של חסה שהיא מרה שאפשר לצאת בה?

ת. יש לטעום ולדעת שהוא מר באמת.

כט. כתב השו"ע חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים וכו'. האם לכתחילה צריך לעסוק בשניהם עד שתחטפנו שינה?

ת. סגי בא'.

ל. למה לא אומרים כל דיכפין ייתי ויכול קודם קידוש, הרי העני גם צריך לשמוע קידוש?

ת. כיון שיודעים שיכריז כבר באים קודם.

לא. בגמ' איתא בצקות של נכרים ממלא כריסו מהם ויאכל כזית מצה באחרונה, הרי בכל מקום אסור לאכול כביצה ויותר פת "שמא ימשך באכילתו"?

ת. כאן המצוה בסוף.

לב. מה שיש ענין שכל המסובין יטעמו בין מהשלימה ובין מהשבורה, האם הוא רק באופן שמקבלים כזית, או אף כשמשלימין ממצות אחרות דבשלמא מהשלימה יש ענין לטעום דהיא לחם משנה, אך מהשבורה מה ענין לטעום?

ת. ברכת אכילת מצה היתה על השבורה.

לג. יש להסתפק האם קטן חייב בהסיבה בליל הסדר כמו שחייב בד' כוסות ובאכילת מצה?

ת. יש לחנכם בהסיבה.

לד. בפסוק כתוב למען תספר באזני בנך ובן בנך - האם זה גילוי דאף מצוות והגדת לבנך דליל פסח היא אף לנכד, או שבלייל פסח המצוה רק לבן והפסוק מיירי על כל השנה?

ת. אף לנכד.

לה. האם כדאי לשתות בליל הסדר יין ואחרי הסדר יירדם, או שעדיף מיץ ענבים ולספר ביצי"מ כל הלילה?

ת. לכתחילה מצוה בין אדום.

לו. שאלתי מי שבלייל פסח התחיל לאכול כזית מצה ושכח לברך על אכילת מצה, האם יכול לברך עכשיו לפני שממשיך לאכול, והשיב מרן שליט"א שיכול לברך. וקשה דהרמב"ם בסוף הלכות ברכות כת' דאין יכול לברך אחר שקיים את המצוה, וצ"ע?

ת. הכל אכילה אחת (ומ"מ לדינא צ"ע).

לז. ברכת אשר גאלנו, האם היא רק על ההגדה, ואם סח בסוף ההגדה לא יברך?

ת. יחזור ויאמר משהו מההגדה ויברך.

לח. מה הטעם של החזו"א שלא השתמש במצות מכונה, והאם רק בלילה ראשון לא השתמש או כל הפסח?

ת. הוא אמר שבמכונה א"א לשמור כל החומרות שנהגו.

(מתוך הגדש"פ 'דרך אמונה' מהדורה חדשה)

היום שהם חובה הלכך יכול לברך להוציא אחרים אף שאינו נהנה, וכן בברכת הכרפס חשיב ג"כ מצוה ויכול להוציא אחרים. ויל"ע דהרי כרפס אינו בא אלא להתמיה את התינוקות ואין בו חיוב, וא"כ במה הוא שונה משאר ברכות הנהנין?

ת. מצוה דרבנן.

יד. האם מותר לצלות ביו"ט מצה או פת על האש, כדי שייחשב לשלימה לחם משנה?

ת. לא.

טו. בשו"ע כתב יפריש אחר אפיה מיד, יש נוהגים להשאיר הפרשת חלה לערב פסח, האם שפיר עבדי?

ת. אין להשהות טבל אלא לצורך.

טז. תלמיד לפני רבו א"צ הסיבה, האם יש עניין לא לאכול אצל רבו כדי לא להפקיע עצמו מהסיבה?

ת. לא.

יז. מרן שליט"א כתב שנשים דיין חשובות וצריכות להסב, האם בזמן הרמ"א והמ"ב לא היו חשובות?

ת. מתחרם רבינו גרשום.

יח. המוכר את החדר לגוי לפסח, האם לאחר הפסח צריך לקבוע המזוזה מחדש שלא יהיה תעשה ולא מן העשוי?

ת. לא נהוג.

יט. אדם שאין לו בית ויש לו מכונית, האם מברך על בדיקת המכונית על ביעור חמץ?

ת. כמדומה שלא.

כ. אכל מצה או מרור או ד' כוסות והקיאם, האם יצא ידי חובתו, או שצריך שוב לאכול ולשתות?

ת. יצא. (עי' חולין ק"ג ב').

כא. אם בעה"ב קורא את ההגדה ומכוין להוציא את כולם, האם יוצאים י"ח, או שראוי שכולם יגידו?

ת. לכתחילה ראוי שכולם יגידו.

כב. מי שאוכל ירק סלרי לכרפס, האם יברך שהכל, כיון שאוכלו חי, והדרך לאוכלו מבושלת?

ת. צ"ע.

כג. בקידוש ליל הסדר, האם כל המשתתפים בסדר צריכים להחזיק הכוס בידם ולהגביהו טפח?

ת. טוב אם יוכלו להחזיק.

כד. כתב השו"ע וכשיגיע ללפיכך מגביה כל אחד כוסו עד שחותם גאל ישראל, ובביאור הגר"א כתב שההלל הוא שירה. א"כ גם בחצי האחרון של הלל יצטרכו להגביה?

ת. לפיכך הוא השירה.

כה. האם כדי לקיים מצוות הסיבה צריך הסיבה עד כדי שכיבה, או שמספיק הטיה כל שהוא על צד שמאל?

ת. מספיק שנשען על שמאלו.

כו. בפסוק כתוב למען תספר באזני בנך ובן בנך - האם זה גילוי דאף מצוות והגדת לבנך דליל פסח היא אף לנכד, או שבלייל פסח המצוה רק לבן והפסוק מיירי על כל השנה?

ת. אף לנכד.

א. כתב בשו"ע בערב פסח יין מעט לא ישתה משום דמסעד סעיד, אבל אם רצה לשתות יין הרבה שותה". האם מיץ ענבים הוא כיון לענין זה?

ת. לכא' הוא כיון.

ב. בזמנינו דשכיחי אינשי דלא מעלי, אם רשאי לנעול הדלת בליל הסדר?

ת. רשאי. אבל לא יהדק חזק.

ג. בנוסח הא לחמא עניא בסופו "לשנה הבאה בארעא דישראל", צ"ב מהגמרא ושו"ע דלא ישאל צרכיו בלשון ארמית?

ת. אומרים זה בדרך שבח.

ד. חייב אדם לספר וכו' עד שתחטפנו שינה. אם חטפתו שינה ונתעורר קודם עלות השחר, האם צריך לחזור ולספר ביצי"מ?

ת. כבר נפטר.

ה. שכח לברך שהחיינו בליל יו"ט וביו"ט בבוקר שדינו לברך אח"כ ביום, אלא דלכתחילה צריך לסומכו על הכוס. האם יברך קודם בפה"ג ואח"כ שהחיינו, או דהוי הפסק ויברך קודם שהחיינו ואח"כ בפה"ג?

ת. כמדומה דשהחיינו קודם.

ו. כת' המ"ב דאסור לבשל הזרוע בלילה, אם לא שדעתו לאוכלו למחר באותו היום, וצ"ב אמאי אסור הרי זה נצרך לו לקיום מצוה בליל הסדר?

ת. אסור לבשל, רק לצורך אוכל נפש.

ז. בענין הנ"ל אם עבר וצלה כת' המ"ב דזיהר לאוכלו למחרת, וכי עי"ז מתקן העבירה?

ת. מתקן העבירה, שיוצא שצלאו לצורך או"נ.

ח. שפך מיין של שביעית בעשר המכות, האם חייב לשתות את היין הזה?

ת. יכול להניח, אבל לא ישכנו.

ט. למה אין איסור וא"צ לימנע מקניית מצות מצוה, דבעל המאפיה עובד בערב פסח אחר חצות להשתכר, ואז אסור אפילו לצורך יו"ט אם יש לו מה יאכל?

ת. הוא עושה עבור אלו שאין להם.

י. מי ששכח להסב באכילת מצה ונזכר בסוף סעודתו, וכעת אם יאכל ב' כזיתים למוציא מצה תהיה אכילת האפיקומן אכילה גסה? ובאופן שאפי' אם יאכל כזית א' למוציא מצה תהיה אכילת האפיקומן אכילה גסה. היאך ינהג?

ת. מספיק שיאכל כזית א' למצה וכזית א' לאפיקומן.

יא. מי ששכח לברך על אכילת מרור ונזכר קודם כורך, שהוא המשך המצוה. האם יכול לברך עכשיו על אכילת מרור?

ת. לא מסתבר לברך. (עיין לקמן תשובה לח')

יב. האם לכרפס בעיני דווקא "ירק" לאפוקי תפ"א דאינו ירק, או כל שברכתו בפה"א?

ת. כל דבר בפה"א.

יג. לפי מש"כ המ"ב דברכת הנהנין לא יברך להוציא אחרים א"כ נהנה עמהם וכת' דשאני ברכת הלחם של מצה וקידוש

הגדת לבנך רשימות בענייני חינוך מתוך הספר החדש כל משאלותיך

הכוונה בענייני חינוך בהרחבה / לימוד עם הילד / תוכניות לימודים / דרכי ענישה / יסודות בחינוך / הדרכות לבעיות ומצוקות.

קובץ בענייני חינוך

אמר רבנו. אתמול אחד שאלני, כי הוא קובע עיתים לתורה, אבל רוב זמנו טרוד בפרנסתו, יש לו ב' אפשרויות, האחת, ללכת ללמוד בבית המדרש עם דיבוק חברים ויש בכך גם מעלה של לימוד בבית המדרש, ומעלה זו ללמוד בבית המדרש הובאה בגמרא ירושלמי ברכות פ"ה ה"א, והביאו הר"מ והשו"ע, אך אם כן, ילדיו לא יראו שאבא לומד. מאידך יכול ללמוד בבית והלימוד יהיה לכאורה חינוך לילדים שיראו שאבא לומד. השבתי לו שילמד בבית.

השאלה, הרי חייך קודמין? גם זה חייך. וכי זה לא חיים שלו שהילדים בבית יראו ויתחנכו שאבא לומד תורה וקובע עיתים לתורה?! וכמה הפסד יש אם הם לא יראו. הנה גם זה חייך!

יהודי פלוני אומר כי יש לו בן ובנות ולוקח את בנו ללמוד בבית המדרש, אבל בנותיו לא רואות שאבא לומד. גם בנותיו צריכות לראות שאבא לומד. הם יגדלו ובעליהם ובניהם יהיו בני תורה. גם עליהם לראות אבא לומד.

פעם אחת בא אלי פלוני שלייד שלו אין חשק ללמוד, לא רוצה ללמוד. שלחתי לר' עקיבא טננבוים זצ"ל שהיה מתעסק בכגון דא. אח"כ פגשתי ושאלתי האם השפיע על הילד, ענה לי, דיברתי אתו שעתיים אבל על דבר אחד לא היה לי פתרון הגון, הילד אמר - אבא שולח אותי ללמוד ומה הוא עושה הרי לא לומד, קורא בעיתון, על זה לא היתה לי תשובה.

יהודי נכנס ושאל. מה יש לי לעשות כדי שיהיה לבני ובנותיי חיזוק ביראת שמים? איך שהילדים רואים את איכות יראת השמים של ההורים, זה החיזוק.

ושוב ניצבה השאלה: מה יעשו אבא ואמא כדי שבניהם יתחנכו בדרך הטובה? שהילדים יראו דוגמא של אבא תלמיד חכם.

שאלה, יש לי זמן לימוד עם בתי הנערה בת 15 מה ללמוד עמה? בספרי החפץ חיים.

אמרו לפני רבנו. יש רבים המעוניינים בכסף ועושר יותר מבניהם. הם עסוקים בביזנעס ללא רגע מנוחה, ולא מסורים לבנים כלל. ויש גם אברכים שלא כל כך מתמסרים לבנים וסומכים על הרב'ה ב'חידר'. כיצד צריכה להיות ההנהגה הראויה, האם ללמוד כל יום עם הילדים, האם רק לבחון אותם בסוף שבוע? ההנהגה היא (לא לפי כללים אלא) לפי הענין, וכפי שהוא רואה ויודע את הצורך של הילד. ואם עסוק מאד בפרנסה ויש לו שעה פנויה ללמוד או עם בניו הקטנים חומש ומשניות, או ללמוד לעצמו גמרא או לשמוע שיעור, ואין אפשרות לקיים שניהם מחויב ללמוד עם בניו, וגם זה לימוד תורה (ויקיים בכך את הלימוד של עצמו).

לא כל אבא מסוגל ללמוד עם בנו במנוחת הנפש, לא כל אבא יודע כיצד ללמדו. לפעמים האבא נהפך לבוחן, אינו מקיים את המצוה של "ולמדתם" אלא את מצוות הבחינה - בוחן אותו ולא מלמדו. פעמים אבא כועס עליו והמתח מצוי. אך גם לפעמים, הלימוד מועיל. בהזדמנות נדירה אמר רבנו דברים מוחלטים בנושא הזה.

לגבי שאבא ילמד את בנו, לפעמים זה המלמד הכי טוב ולפעמים זה הכי גרוע, כיון שאין לו סבלנות וכועס על בנו כאשר לא יודע. ובאבות דרבי נתן פכ"ו ה"ו "רב יהודה בן אלעאי אומר אבא שמת והניח בן ולא למד תורה והלך, ילמד תורה מאחרים, הרי חנופה מבקש" והפירוש שאביו לא נתן לו דברי חנופה ולכן אצל אביו לא למד, אבל אצל אחרים כן ילמד.

ברגע נדיר שאלתי, האם אבא למד עם רבנו את כל הש"ס עד בר מצוה? אבא לא למד אתי הכל רק מסכתות שאני רציתי, וגם רצה שאלמד עם תוס'. לא הספקתי ש"ס עד בר מצוה.

ושוב שאלה: כיצד זוכים לבנים תלמידי חכמים? כאשר רואים שהאבא לומד. בהזדמנות אחרת: שילמד איתם תורה. וגם מי שמחזיק תורה יש לו זכות - לזכות לבנים תלמידי חכמים, אבל בתנאי שילמד איתם. (א.ה. אם האבא מסוגל ויודע ללמוד עם ילדיו בדרך הראויה וההוגנת לתועלתם, ראה להלן בסמוך - האם שאבא ילמד עם ילדיו או יתן לאחרים שילמדו איתם).

בש"ק שופטים ס"ח. תלמיד חכם פלוני ביקש ברכה על בנו, שיהיה לו חשק ללמד, חייך רבנו הניח ידו עליו ואמר לו - גם אביך ביקש אותה ברכה בשבילך.

והרי ללא תפילה אין כלום - על ילדים יש להתפלל הרבה - זו המשימה הראשונה.

פלוני שואל כי יש לו בעיות עם ב' בנים שלו, מה יעשה? על ילדים צריך להתפלל.

הוא אומר כי הוא ואשתו מתפללים כל הזמן? על ילדים צריכים הרבה להתפלל. (סיפור, כי אחד אחר נכנס לרבנו, עם בעיה רוחנית לילד שלו, אמר לו רבנו אין שום עצה עם ילדים רק תפילה. שאלו הנ"ל הרי תפילה עושה רק מחצה. הוא קיבל תשובה מפתיעה: בזמנינו שכל כך קשה עם ילדים מחצה זה גם הרבה. והלוואי שיהיה מחצה).

לימוד תורה ומוסר עם הצאצאים

אבא שאל, כיצד יחנך את יוצאי חלציו ליראת שמים?

על ידי לימוד המוסר איתם. אפשר בספרים קלים כמו אורחות צדיקים (אורחות צדיקים זה ספר קל ללימוד סדיר). בילדותנו, אבא זצ"ל היה מספר לנו ספורים חסידים שמהם יש ללמוד. ומעשה שלא בוודאי שהיה, היה אומר לנו בלשון "מספרים". אבא אמר שמגיל 7 יש ללמוד מוסר עם הילדים דברים קלים כמו ארחות צדיקים אפילו 5 דק' ביום, ובמשך הזמן הדברים נדבקים. כך לגבי לימוד מוסר, אבל עם ספורים אפשר לספר ולהועיל גם לקטנים יותר לפני גיל 7.

למדנו כמה מסכתות, פסחים וביצה. רציתי ללמוד עירובין, ולמד איתי עירובין בגיל עשר, ואינני זוכר מה עוד למדתי. בחדר התחלתי פרק אלו מציאות אבל אבא למד איתי קודם פרק ערבי פסחים.

לפני בר מצוה למד אתי שתי פעמים כל הששה סדרי משנה, כי זה כולל כל התורה.

אבא ז"ל למד אתי חומש, ונביאים ראשונים, כי סבר שצריך לדעת נ"ך, ולמד אתי רק הפסוקים בלא מפרשים. נביאים אחרונים לא למד כי זה לימוד יותר קשה ואז כבר עדיף ללמוד גמרא. אבל אני ביקשתיו שילמד עמי ביחזקאל, מקדש העתיד, שהפסוקים קשים, ולמד אתי. אח"כ למדתי לבד נ"ך עם רש"י ומצודות. המצודות היה קדמון, והוא פירוש מצוין, כי רש"י מקצר והוא מפרש הכל. (בהיותנו עוד בחוץ לארץ, לא שלח אותי לחיידו בעיירה, ולימדני עד סוף חומש שמות).

כאשר בשעתו (לפני בר מצוה) אבא ז"ל למד עמי כל מסכת עירובין עם תוס', כתבתי מחברת ליישב כל קושיות הגרע"א ז"ל בגליון הש"ס. ואמר אבא ז"ל על זה: נו, רע"א גם ידע מה שאתה כותב, ובכל זאת הוא הקשה! היו כמה תירוצים טובים שהדפסתים בספר "שיח השדה", ואת המחברת ושאר התירוצים שלחתי לגניזה.

עוד שמעתי מרבנו: אבא למד איתי הרבה מסכתות שלא לומדים אותם בישיבות, כגון מסכת פסחים (וכנ"ל) ואח"כ למד אתי זבחים מנחות וחולין, אמר שזה צריך לדעת. רק בגיל 17 סיימתי פעם ראשונה ש"ס.

בכל שבת למד עמי בכל שנותיו וכדי לקיים מצות ולמדתי וגו', ולימוד זה היה בכל השנים של אבא זצ"ל עד שנחלה בי"ז תמוז, כחודש לפני פטירתו. כנראה שסבר שעדיין יש המצווה עמי. ולמעשה, למדנו את רוב התורה: תנ"ך משניות ועוד, ורוב מסכתות הש"ס.

האם האבא ה' עורך בחינה לרבנו בילדותו על מה שלמד? לא. אבל כשהייתי ילד בישיבה קטנה, החזו"א בחן את הכיתה על אלו מציאות ולא ידעתי כי הייתי מבולבל מאימתא דהחזו"א. שאלתי את רבנו: הרי הייתם ביחד ובכל זאת היא אימתא! אז החזו"א היה עדיין בדירה לחוד, ורק אח"כ היינו ביחד.

עוד אמר לי רבנו בהזדמנות: (בבחינות) אבא אמר לי ללמוד מס' יבמות ד' פעמים, שזהו השיעור של הלימוד. אבא רצה שפעם אחת לימוד הש"ס - יהיה בעיון עם תוס', ורק אח"כ לחזור, ולמד עמי כמה מסכתות.

אמרתי. סיפר לי רבי ישי מנדל שליט"א שסיפר לו רבי ועלול אידלמן זצ"ל. בחתונה בוילנא העמידו על השולחן את הילד הקטן (חיים קניבסקי) ואמר בעל פה שמות של פרקי המשניות, כי כאשר מחמת חולשת אמו אביו סייע לה, והיה מנענע את עריסתו, בעת הנענוע היה משנן לו שמות פרקי המשניות.

זה נכון. אבל לא כל המשניות, אלא שבת וזבחים. והסיפור על החתונה אינו זוכר, וזה נכון שנענע את עריסתי עם שינון שמות פרקי המשניות.

שמעתי. כי רבי חיים קלופט שליט"א אמר לסבו הקהילות יעקב, כי הוא לומד משניות עם בנו הקטן, אמר לו הקה"י: ומה תעשה כאשר תגיע למשניות הקשים כמו כלאים, אולי כדאי ללמוד ולבחור את המשניות של מסכתות הלא קשים. אך הילד עצמו אמר כי רוצה ללמוד כסדר, ור"ח שליט"א סיפר זאת לסבא, אמר לו הקהילות יעקב: כך יותר טוב, אבל שהלימוד אתו יהיה רק לתרגם את העיברע של המשנה ולא יותר, השאר מה שמפרשים יותר (זה גמרא) וזה אין צורך ללמוד עמו.

אני למדתי עם ילדי כל המשניות וגם כלאים, ולמדתי רק באופן שהסברתי קל שהילד הבין והוא יכול לחזור על מה שאמרתי.

עוד סיפר הרב קלופט כי פעם כאשר ראהו לומד משניות בסוכתו, אמר לו הקהילות יעקב: במשניות יש את כל כללי התורה (כמי שאומר לו שלכן הוא לומד הרבה משניות) ת. זה נכון.

אבא היה לומד משניות, וכמזומה בכל שבוע היה גומר סדר משניות, שבוע אחד זרעים, שבוע סדר מועד וכן הלאה (וחזור חליה). יתכן שידע משניות על פה ממש, אבל אף פעם לא דיבר על כך, רק שמעתי ממנו כי הוא משנן משניות מקוואות בעל פה.

היכן קשה יותר לגדל ילדים בא"י או בחו"ל, מי יכול לדעת?

פלוני תושב חו"ל נתן תקציב נכבד להחזקת ילדים של אברכים בבני ברק לחודש ימים, והרי כל כך קשה היום לחנך ילדים, ומדה כנגד מדה אני מבקש בשבילו ברכה שה' יעזור לו עם הילד שלו.

בבראשית רבה (פר' כ' אות ו') איתא שנוח לגדל לגיון אחד זיתים בגליל, מתינוק אחד בארץ ישראל. ואם כן, כל שכן בחו"ל, שהרי בארץ ישראל יש יותר זכויות וסייעתא דשמיא. הלשון משמע שבארץ ישראל יותר קשה מחוץ לארץ, והטעם כי בארץ ישראל הילד צריך להיות ילד קדוש.

אמרתי. שמעתי שמשלחת של רבנים מגדולי ארה"ב שביקרו בארץ ישראל שאלו את רבנו מדוע לא גדלים באמריקה כגדולי ארץ ישראל, ורבנו ענה אוריא דארץ ישראל מחכים (ב"ב קנ"ה ב'), האם זה באמת הטעם? זה אחד מהטעמים. וטעם נוסף הוא, הרדיפה שם אחרי הממון היא הרבה מאד, וזה מפריע.

מאי השייכות של הרדיפה הכללית לממון, לאותם תלמידי החכמים עמלי התורה? במבול כתיב ותשחת הארץ, היינו שזו מציאות במקום, וכאשר כך המציאות במקום, זה מפריע לגדול.

ספרתי לרבנו כי חזרתי מפריז אחרי שביקרתי בביה"ס שם, ויש לתלמידים ניסיונות עצומים ללכת לישיבות כנגד ההורים.

תגובה: הייתי פעם בברית האבא נראה כמו גוי, וכל בניו ת"ח ובני תורה, אמר לי האבא, כל בני מרדו בי, אבל עכשיו אני שמח.

שאלו מצרפת. שם היא מדינה פרוצה, כיצד גורמים שהנער לא יהיה מושפע מהרחוב ומהאוויר המורעל שם.

תשובה: רק מוסר. אבא תמיד דיבר על הצורך ללמוד עם הילדים מוסר. הוא עצמו חינך אותנו במעשיות היה בוחר סיפורים כאלו שזה היה המוסר, ואף סיפורי חסידים היה אומר לנו שאין יודע אם זה אמת אבל כך השריש בנו את החינוך (א.ה. ע' לעיל אודות דוגמא אישית ולימוד עם הילדים המועיל להצלחתם).

נושא ענישה והכאה - בחינוך ילד

בבית

נקבתי בשמו של פלוני שיש לו בן אברך מצוין בכולל "בית הלל", ואביו אמר לי כי לפני שנים, שמע מה שספרתי אודות פלוני ת"ח שנוולד לו בן והתינוק היה בוכה יומם ולילה והרופאים לא מצאו כלום, הוא נכנס לקהילות יעקב זצ"ל והתאונן על הקושי מחמת בכיותיו הרבות של התינוק. אמר לו מרן הקהילות יעקב: אתה מהדור הצעיר, על ילדים צריך להתפלל. שאלו הת"ח וכיצד מתפללים? ענהו שוב: אתה מהדור הצעיר, על ילדים צריך לבכות, לא עובר יום שאיני מזיל דמעה על חיים שלי. ע"כ. ומאז - אמר אבי האברך הנ"ל - כל יום אני בוכה בתפילה על בני, ואלו התוצאות, שה' שומע בקול דמעוטיי ויש לי בן מצוין בכולל בית הלל.

כאשר סיפרתי הנ"ל, בכה רבנו. המשכתי לומר, מרן הגר"ז אמר: אבא חינך אותנו עם עובדות ומעשיות, ואני עם תהילים.

צריך רחמים מרובים וסייעתא דשמיא לחינוך, איך לחנך וכיצד לנהוג. אבא גם היה נותן מכה בעת הצורך, אמא ע"ה לא כל כך. פעם אחת קיבלתי סטירה מאבא ואח"כ ביקש ממני מחילה, ואמר שלא היה צריך לתת את המכה. כנראה רצה לחנך אותי (על זה גופא - שמבקשים מחילה).

ופעם אחת קיבלתי סטירה מהחזון איש בעת שהייתי עמו בצפת. אצל חסידים אומרים שזה דבר גדול לקבל סטירה מהרבי...

המשיך רבנו ודיבר גם על חובת הזהירות בהענשה: בחיידר בבני ברק ישבו הילדים בצורה שמי שיותר מצוין יושב יותר ראשון, אני הייתי השלישי, ולפני היו ב' ילדים מצוינים יותר, ופעם אחת עשו מה שעשו, והרבי'ה רצה לתת להם עונש, והושיבם למטה האחרונים, והם נעלבו ויצאו מהחדר, וירדו לגמרי מהדרך. והמלמד מסתמא התכוון לעונש ליום אחד, אבל זה מה שהיה הסוף. ע"כ.

שמעתי מהגר"נ גולדברג שליט"א שעבד אצלו סייד, וסיפר שהוא בן לאחד מת"ח הגדולים המפורסמים בירושלים ואביו סיכם איתו בילדותו - אם תיבחן כל בבא מציעא ע"ם סיכה תקבל 5 ל"י וזה היה הרבה כסף, וכן הוה שנבחן אצל רבי איסר זלמן זצ"ל והצליח, וביקש את הכסף ואביו נתן לו סטירה ואמר - לא מספיק שאתה יודע מסכת בבא מציעא, אתה רוצה גם כסף?! למחרת כבר הייתי ב'קיבוץ' והלכתי רחוק מאד. רח"ל. ובסוף ימיו שב קצת לתורה, אבל את כל יוצאי חלציו הפסיד.

(בכאב:) האבא עשה שלא כדון, הרי מפורש בגמרא סוכה דף מ"ו ב' שלא יגיד אדם לתינוק שיתן לו דבר מתנה ובסוף לא יתן, וכתוב "למדו לשונם דבר שקר".

אמרתי. אבי סיפר לי כי שמע מרבי זאב אידלמן זצ"ל לילד בריסק, כי אחד מבני הגר"ז זצ"ל ממש בגיל קטן מאד זרק קיסם לתנור בשבת, ואביו לקחו השכיבו על ברכיו ונתן לו מכות התחננו בפניו שיפסיק כי הוא קטן שלא מבין, אמר הגר"ז - הוא מבין הוא מבין.

אך אכן שמעתי מרבי אפרים שטראוס כי מרן הרב שך אמר שכיום זה לא כמו פעם כי החינוך כל כך קשה היום והרחוב כ"כ פרוץ ונורא, ואם הוא היה מפחד באמת ממכות, זה עוד יעצור אותו מנפילה, אבל אם חלילה גם זה לא יעזור, - יהיה עוד יותר קשה והילד יכול לאבד ברחוב, ובפרט יש להיזהר שלא יכה כלל מתוך כעס שאז הבן חש שהוא פורק כעסו ולא כדי לחנכו.

בודאי צריך להכות (ולא מתוך כעס). כתבתי בענין זה בספר 'טעמא דקרא' מלכים בהפטרות חיי שרה על אדוני' מלכים א' ו' ולא עצבו אביו מעולם לאמר מדוע ככה עשית, ובשמות רבה ספ"א אמרו שלכן יצא לרעה. ומה שבאמת לא הוכיחו כי התנהג כראוי ולא היה לו על מה להוכיח, וא"כ מדוע יצא לתרבות רעה כי היה צריך למצוא איזו עוולה שאינו עושה כראוי, כדי שיהיה רגיל בתוכחה. וזה מפורש בגמרא מכות דף ח. אע"ג דגמיר מצוה למימחי' שנאמר יסר בך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך. ומה שאמר הרב שך צריך לדעת שהכל לפני הענין (ועיי' עוד

באורחות יוסף ערך חינוך).

כיצד נהגו בבית אבא? קבלתי מכות מאבא זצ"ל. ופעם אחת בלבד קיבלתי סטירה מהחזון איש, היינו עמו בצפת, ואבא לא היה עמנו והשתובבתי יותר מדי, נתן לי החזון איש סטירה, ואמר לאמא שמעולם לא עשה כן (אפשר שאח"כ נתן לעוד מי שהוא, אבל עד אז אמר שלא עשה כן) אח"כ, כאשר באתי וישבתי על ברכיו אמר לאמא תראי איזה בן צדיק יש לך רק עתה קיבל סטירה וכבר יושב על ברכיי.

על מה מכים ילד? על שקר או על הכאת ילד אחר.

בן כמה יהיה שיכוהו? אין אפשרות לומר גיל, אין לזה קצבה, אלא אם מבין על ידי הכאה, והכל לפי הענין.

האם יש נפק"מ אם אבא נותן סטירה או אמא? אין שום נפק"מ.

האם אפשר לתת הכאה גם לנכד? אבא סטר פעם לילד ב"לדרמן" ובבר מצוה ביקש ממנו מחילה, ואמר לו סטירה הגיע לך אבל מחילה אני צריך לבקש.

ו' עש"ק האזינו י"ב תשרי תשנ"ו ילדה בת אחת עשרה אמרה שקר, כיצד לנהוג, האם לתת מכות, ובכלל איך צריך לנהוג בענין הכאה? הכל לפי הענין, אם פעם פעמים אמרה, לא צריך הכאה, אבל מען דארף איר אוסמוסערן (אבל יש להוכיחה. ולהתריע) ופעם ג' דארף מען איר געבען אפאר פראסקעס (ובפעם השלישית יש לתת הכאה) וגם בשאר דברים אין כללים בזה אלא הכל לפי הענין. למדנו מכאן, כי יש להוכיח ולהתריע לפני ההכאה

ילד בן 9 גנב כסף מארנק אמו, ואביו הסביר לו את גודל גנות המעשה וסטר לו על כך, ושבוע אח"כ נטל הילד משחק משכן והניחו בילקוטו, מה לעשות עם הילד בפעם זו השנייה? הילד הוא קטן ופטור מכל התורה, רק שעל אביו מוטלת החובה לחנכו,

ובדרך כלל על ידי חינוך טוב הענין מסתדר וחולף. והאב צריך להבין לפי מה שמכיר את הילד - איזה עונש לתת לו, כי יש כמה אופני עונש (ולא כולם ראויים וטובים לנפש הילד) וכאשר מענישים יש להעניש עם כוונה להשיג את התועלת.

פר' שלח סיון תשס"ה. ילד בן 8, צדיק ותמים, פתאום התגלה שגנב כסף מארנק אמו לקנות "רבנים" הילד (בטבעו ילד) סגור ופגוע מאד. האם להחביא בבית את הכסף ממנו? האם לתת לו מכות? האם לקחת ממנו את הרבנים שקנה מכסף לא כשר? ודאי להחביא ממנו את הכסף, ולא להכותו מיד אלא להזהירו קודם שאם יעשה כן יכוהו. ועתה, לקחת ממנו את הרבנים שקנה.

האם נוכל להעניש גם ילד של אחרים? שאלה מעניינת שנופלת גם היא לפתחנו בסיטואציות שונות ורבנו משיב עליה.

כאשר, לדוגמא, רואה ילד מדליק אש בחצר ויודע מי אביו האם די לומר לאביו או שיתן לו סטירה על מעשהו? ודאי שיכול לתת לו סטירה לחנכו (גם

אם יודע מי אביו) גם בחצר שאינו שלו, כי כאשר יתן לו עונש בשעת מעשה זה יותר יחנכו מאשר ימתין עד שיגיד לאביו, לכן אף אם אח"כ יגיד לאביו לא סגי בהכי. וכי עליו מוטל לחנכו? כשעושה מעשה רשע מצוים כל ישראל לחנכו. בתוס' קידושין לב: ד"ה זקן על זקן אשמאי אם רשע הוא מצוה להכותו ולזלזלו.

כ"ד מנח"א תשס"א. פלוני סיפר לרבנו כי ראה אברך הסוטר לילד בבית הכנסת על שתפס מקום של אדם מבוגר ותמה - האם יש איזהו שהוא היתר לתת סטירה לילד שלא שלו?!

יש פעמים, שכאשר האבא לא נמצא, צריך לתת סטירה בשעת המעשה, כדי לחנכו. כמדומה שאבא זצ"ל נתן פעם סטירה לילד שסחב ספרים והפילם על הארץ, וזה היה בזיון הספרים ומחה על כך ונתן סטירה.

אפשר אולי לומר ששם הייתה זו הכאה של מחאה, שעל ידי כך מסלק את בזיון הספרים. וכי אם בעל חי יפיל ספרים יכהו?! אלא שהוא רצה ללמדו. הילד ההוא גדל ופרח והוא אברך טוב מאד ואמרתיו לו פעם שזה

מהסטירה של אבא...

(א.ה. ראה באיילת השחר על התורה פרשת כי תצא "אחד הכה ילד שהשתובב והחזו"א אמר לו מי היתר לך להכותו שזה מותר רק לאביו או לרבו לצורך חינוך, אמנם לא כל הדברים שווים, וגם על החזו"א עצמו מספרים כי פעם אחת הכה ילד שהשתובב").

ש"ק בלק י"ב תמוז תשס"ג. אמר לי רבנו: הכלל הוא שכאשר אומרים לילד אסור הוא רוצה בדווקא, וזה מפורש ברש"י בפרשת בלק "ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך". ראיתי בספר קדמון שמלך בא לביקור בעיר מסוימת שהייתה חצויה עם נהר, ולקבלת הפנים הגיע גם זקן בן 90 וסיפר למלך שהוא נולד כאן וכל 90 שנותיו לא חצה את הנהר, אמר לו המלך אני אוסר עליך לעבור את הנהר ואם תעבור דינך למוות, ועוד באותו יום חצה את הנהר, והביאוהו למשפט למלך ושאלו המלך 90 שנה לא עברת ולמה כעת עברת, ענהו 90 שנה שיכולתי לעבור יכולתי גם לא לעבור, אבל מיד שאני לא יכול לעבור אני מוכרח לעבור.

ואיתא בירושלמי יומא פ"ו ה"ד לד ע"א שאין יצר הרע תאב אלא לדבר שהוא אסור - כהדא רב מנא סלק למבקרה לרב חגיי דהוה תשיש אמר ליה דחינא אמר ליה שתה, שבקיה ונרות ליה בתר שעה סלק לגביה, אמר ליה מה עבדת ההיא דחיותך, אמר ליה - כד שרית לי אזלת לה.

סיפרו, לגבי יהודי שבנו נעשה מחלל שבת רח"ל. הבן הפציר באביו שיקנה לו מכונית, חשב האב אקנה לו ואעשה עמו תנאי שלא יסע בשבת. והתייעץ על כך עם החזון איש. אמר לו החזון איש אם אתה רוצה שלא יסע בשבת, אל תעשה עמו תנאי זה. האם רבנו שמע ממעשה זה?

לא שמעתי, אבל יש כאן סברא. סיפר לי אחיינו של הגרש"א זצ"ל כי בהזדמנות היה עם דודו זצ"ל בבית וגן, ואחרי התפילה ניגש אליו פלוני תלמיד חכם בן גילו והתעניין: מה אתה אומר על בני העילוי שנכנס לשיבתכם? ענהו הגרש"א בהבעה של ביטול: עילוי?! הוא בקושי בינוני. אחרי שההוא עזב את המקום הסביר לו דודו, תראה כיצד הורגים ילד, הוא בינוני, ומחזיקים אותו לעילוי והרי אינו יכול לענות על הציפיות שתובעים ממנו והוא נשבר, (ועל צוית הישיבה תמיד באים בטענות) בחור צריך לדעת מה הוא ולפי זה לבנות את עצמו. ע"כ. תגובת רבנו: זה אכן נכון וראינו את זה בחוש הרבה פעמים.

ש"ק משפטים, כ"ה שבט תשנ"ח. אני אמור לדבר הערב במוצאי שבת בכנס בענייני חינוך, מה לומר שם? יש בס' על חינוך, שעיקר החינוך מוטל על ההורים, ולא על המחנכים. ומה שההורים לא מתעניינים אצל המחנכים זו עולה גדולה! והיכן הכרת הטוב? לפחות להתעניין, וכמו כן יש לדעת כי ההתעניינות מחייבת את

המחנך, ההתייחסות היא אחרת כאשר מתעניינים.

פעם אחת אמא ע"ה אמרה לאחותי, היום כנראה המורה החליפה את הילדה היושבת לידך בכיתה. ואכן כך הוה. היא הרגישה מיד איזה שינוי בבית!

(עוד הוסיף מרן מענין לענין באותו ענין: שאלו את רבי שמחה זיסל ממתי צריך לחנך את הילד, וענה: מהרגע שאביו נולד).

כדי להינצל מחברה רעה, אנו זקוקים לחכמה ותפילה, וגם להכוונה מגדולי ישראל. ובכן.

שאלה מה' במדבר ג' סיון תשנ"ח. יתום בארה"ב לומד בחדר שיש גם ילדים לא טובים ומתחבר איתם, אבל לומד טוב, ורוצים להעבירו ל'חיידר' אחר ובו ילדים טובים וכדי שלא יתחבר עם הרעים כאן, והמנהל טוען שב'חיידר' השני מי אומר שיצליח ושזה נכון להעבירו כי הרי מצליח ב'חיידר' הראשון ולכאורה שלא יזיזוהו ממקומו. ת. ודאי שיעבירוהו משם ל'חיידר' שאין לו שם חברים רעים (א.ה. אם אין דרך להפרידו מחברים רעים בחיידר שמצליח בו).

בעיה מצויה. כאשר ילד שב מבית ספר ומתלונן על המורה או המלמד, כיצד מגיבים?

ה' כי תצא ט' אלול תשנ"ז. ילד בא מהחיידר וטוען טענות של עוולות על ה'מלמד', האם לתת לו לדבר או להפסיקו מיד, ומה לומר לו?

לתת לו לדבר את אשר על ליבו, ואח"כ ליישב את הרב'ה לתרץ ולהסביר כי לא התכווין - וכדומה לימודי זכות, אבל אם הוא צודק בדבריו לגבי הרב'ה, צריך לדבר אותו (עם הרב'ה) לעורר את תשומת לבו על הטענה עליו.

שוב נכנס יהודי ואמר: שמעתי בשם רבנו כי כאשר ילד בא מהחיידר וטענתו על המלמד, אסור לאב לומר - המלמד לא עשה טוב, כיון שמקלקל בכך את החינוך של המלמד. ויש לי ראייה לכך מש"ס עירובין כח: 'אתא ינוקא וכו' אמר ליה אדרבא', ולכאורה למה לא אמר לו לומר לרבו שטעה הלכה או שהוא עצמו יאמר לרבו.

אין ראייה משם, כי מה שאמרנו הוא רק לגבי הנהגה והתנהגות, אבל בלימוד התורה מותר להתווכח עם הרב'ה, אבל בכל מקרה יש לדעת, כי הכל לפי הענין, ויש צורך בפקחות לדעת כיצד לומר וכיצד לדבר - למלמד, וגם כיצד ומה לומר לילד.

וגם יש לפעמים שאם יאמר לילד בנוסח שהמלמד צודק על ידי נוסח כזה הבן יראה את האבא כשקרן, כי הרי יודע שלא כך היא האמת.

נכנס אברך תלמיד חכם שיש לו בן שקדן מופלג, ואמר לרבנו: יש לי ויכוח עם רעיתי, בני נ"י יושב ולומד בהתמדה רבה, ואני אומר שעם כל זאת בערב פסח צריך לחנכו שצריך לעזור קצת בבית, כי עליו לדעת שהרי אח"כ כשיתחתן צריך גם קצת לעזור בבית, אך אשתי אומרת שזה ביטול תורה, כיון שאפשר לעשות על ידי אחרים ושישב וילמד.

צריך לעזור קצת, הרי זה בשבילו. (א.ה. אולי הכוונה שכיון שמנקים בשבילו גם כן, עליו לסייע).

בת ישראל היה לה ענין והיא טופלה בהכוונה של פלוני ת"ח, ובפרק זמן ממושך הוא העלים את הנושא מהוריה, כי היה סבור שהם לא יועילו אלא רק יזיקו, והשאלה, האם נכון הדבר שעשה, כי בפשטות הורים צריכים תמיד לדעת? הוא עשה טוב, לא תמיד הם צריכים לדעת.

לימודים ומשחקים שונים

א' ואתחנן ה' אב תשס"ב. ילד בן 4 מתקשה בתקשורת ובחדר רגיל היה פחות מרוצה, יש הצעה למקום אחר אבל שם הרמה רוחנית פחותה מהחדר הרגיל, כגון משפחות עם טלויזיה ומודרניים ת. שנה אחת אפשר.

עש"ק קדושים כ"ב ניסן תשע"א. נכדה של ... רוצה ללמוד פסנתר, האם רבנו יודע מה זה? אני יודע, ולא כדאי לה ללמוד את זה.

סיפרתי. נכדה נוספת של השואל גם היא רצתה ללמוד פסנתר בימים עברו, והצדיק רבי יהודה סגל זצ"ל ממנצ'סטר אמר לה שלא תלמד ובזכות זה יהיה לה בעל ת"ח. וכך היה. אפשר שגם כאן רבנו יתן לה את הברכה הנ"ל? זה ממילא כך, אם תהיה ילדה טובה ה' יעזור לה ויתן לה תלמיד חכם.

ש"ק פ' בלק י"ב תמוז תשנ"ו. בני רוצים ללמוד שחיה, מהו, והאם בבין הזמנים או בזמן?

למה לא, ועדיף בימי בין הזמנים. (ולדינא, לגבי חיוב ללמד שחיה לבנו, אין היום חיוב ללמד את בנו לשחות, כי אנו לא פוסקים כהך מאן דאמר, ולא מובא דבר זה בפוסקים).

ילדים משחקים בגוגאים האם לחנך ילדים, לא לשחק בזה דהוי כאסמכתא, כי באמת שאין להם ערך, רק אצל ילדים זה שווה? הם יכולים לשחק.

אמר רבנו: אבא ז"ל הקפיד שילדים לא ישחקו בצעצועים של בהמות טמאות (אבל לא ידוע לי האם מקפידים על כך).

הולכים ברחוב ומראים לילד כלב או חתול האם זה משפיע לא טוב לראות חיות טמאות? על פי קבלה יש למעט להסתכל על חיות טמאות, (והובא בספר קב הישר פרק ב').

שובבנות של ילד, מלמדת דווקא על מעלות, ובוודאי שאין בה חיסרון.

ילד בן שש שנים בערך, מאד שובב, ומנהל בית הספר מחייב את ההורים לתת לו תרופה להרגיע אותו, למעשה התרופה (בקפסולות) לא פועלים כלום ורוצה לדעת האם להמשיך? השובבות שלו, היא סימן טוב - שהוא בעל כישרון. ולענייננו, אם הכדורים לא מועילים, יפסיק. (באופן אחראי, - שההפסקה לא תזיק רפואית לילד).

ילד קטן המקנא מאד באחותו הקטנה, והוא מרביץ לה ומצערה, וכמה שנותנים לו בשבט אין זה מועיל, האם סימן הוא שהילד בעל מידות רעות? אין זו ראייה כלל, כי כך דרכם של ילדים, וכשיגדל זה יחלוף. לאלפנו בינה שלא כל מה שאבא חושב שיש בו חיסרון הוא אכן כך. כך גם בסיפור הבא.

ד' אדר"ח תמוז תשע"ב. ילדה בת 10 מאז הגיל שהתחילה לקרוא, יש לה משיכה עצומה לבעלי חיים מרחמת עליהם וזה ממלא את כל ישותה, לא אוכלת בשר כי זה מבע"ח לא לובשת נעלי עור כי זה מבע"ח, יש לה ב' עכברים (לבנים) שמטפלת בהם ופעם אחת חשבה שאינם בריאים אמרה תהילים בדביקות. השאלה, (א) מה שורש הדבר? (ב) אם לעשות משהו. (ג) היא רוצה שיקנו לה כלב.

(א) זה משורש היהודי שכל בני ישראל רחמנים, ואצלה זה מתבטא בבעלי חיים. (ב) אין צורך לעשות כלום. (בווד' ה' שאחריים לא סובלים מכך, אבל לגבה שנקלעה לרגשות הללו, אין צורך לעשות כלום). (ג) תטפל בבעל חי טהור ולא טמא ובפרט לא בכלב. איתא בתוספתא ריש בכורות פ"א ה"ב בכל בהמה טמאה אין לך שחייב בבכורה אלא חמור בלבד בכל חי אין לך אסור משום מחיר אלא כלב בלבד, שתיקה דגים. ש: טיפול בדגים אינו ישיר ואין בו טיפוח בעל החי, רק להניח לו מזון במים, לא יהיה לה סיפוק מזה. שתקח תרנגול וזה יהיה לה גם לכפרות... היא לא תסכים בשום אופן אח"כ לשחוט אותו. מדוע, הרי זו טובה לתרנגול שהוא נשחט על כפרות של יהודי. היא הרי לא תבין את זה. רבנו לא רצה להגיב יותר.

רבנו מתנגד לפנימיה, ומורה שתמיד הבנים ישנו בבית. ובארה"ב בב' חודשים בקיץ ישנו מחנה קיץ, ושם זה רק פנימיה עם מאות ילדים שבאים לשם, והשאלה אודות נער בן 15 מהו, כיון שכולם הולכים ומשתתפים, אם לא ילך זו הרגשה לא טובה, מה יעשה? ילך איתם, והאבא ידאג שתהיה לו שמירה.

ש"ק בהעלותך י"ד סיון תשנ"ט. יהודי נכנס ושאל: בני נ"י מצוין גדול ועדין לגדולות וישן בבית על פי מה שייעץ הגרמ"ל (שליט"א) ועתה יש מצב חדש שהם יודעים מי הם החברים ושהם טובים, והוא היה רוצה לישון בישיבה, כי הדרך לבית לוקח לו כל יום חצי שעה, וגם רוצה להיות כולו בישיבה. אין אפוטרופוס וכו' ואפילו בבחורים הטובים ביותר. ולכן, אם הוא לומד חוץ לעיר אין ברירה, אבל בעיר אין עצה ושישן בבית. ע"כ.

כיום, מפחדים ללמוד ראשית חכמה שמא יזיק מה שמדבר שם באריכות ובפירוט על גהינום. תגובת רבנו: שאלו את הגר"א אם כל מה שכתב ב"ראשית חכמה" כך זה, אמר הגר"א כן, אבל עם התלמיד חכם מתחשבים אחרת.

לגבי ספר "ראשית חכמה", רבנו אמר פעם כי אביו זצ"ל דבר עמו ברמיזה על ענין קדושה, בכך שאמר לו שילמד שער הקדושה בספר "ראשית חכמה" והוא היה אז בערך בגיל 16. וכך גם אמר רבנו לבניו כאשר היו בגיל 16 שילמדו כהנ"ל בספר ראשית חכמה שער הקדושה.

סיפרתי. יהודי פלוני שמוסר נפשו לתורה של אחרים, בנו ירד מהחשק ללימוד, וזו צרה גדולה מאד, שמעתי שהקה"י היה אומר את דברי החת"ס על הפסוק "כל היום חונן ומלווה וזרעו לברכה" היכן יש אדם שכל היום מלווה, אכן כוונת הפסוק שמלווה את היום הוא חונן ומלווה את היום ואין לו זמן לבניו יש הבטחה מיוחדת "וזרעו לברכה".

היה 'זקן' חכם זצ"ל - הרב טולידנו שהיה אומר: 'מקובלני' שמי שדואג לבניו של הקב"ה, הקב"ה דואג לבניו. ולעניין למעשה לגבי הילד של היהודי הנ"ל, צריך לראות שהבן ילמד דברים קלים גמרא קלה ומדרש, ואם הוא בר הכי לתת לו תלמיד בכסף שישלמו לו, ועל ידי זה יקבל חשק.

נכנס יהודי ושאל, בחז"ל איתא שאמו של ר' יהושע הכניסתו לביהמ"ד שישמע קול תורה. האם יש ענין להניח קלטת או דיסק עם שיעור תורה ליד התינוק? אין לנו אלא מה שכתוב, ובחז"ל מובא כך לגבי בית המדרש.

ברש"י באבות פ"ב הביא ירושלמי שאמו בשעת עיבורה הלכה לביהמ"ד לבקש רחמים היכן מבואר שעריסתו היתה בבית המדרש? בירושלמי סוף פרק קמא דיבמות. ואפשר שלרש"י היתה גרסה אחרת שם בירושלמי.

ש"ק פנחס כ"א תמוז תשס"ד. אמרתי קמיה רבנו, במשנה ברורה איתא לגבי ברכה של קטן קודם שהגיע לחינוך,

שאינ עונין אמן אחריו. ולכאורה לא נהוג כן.

ת. יש ב' דיני חינוך יש חינוך של הגיע לחינוך שצריך לקיים את המצוות ויש חינוך שהוא - להרגילו במצוות, וזה קיים גם קודם שהגיע לחינוך, ועתה אם הקטן שומע שמברכים ולא עונים אמן או שהוא מברך ואביו אינו אמן בפניו, הוא לא יורגל לענות אמן, והענין להרגילו יש גם באמן ואף קודם שהגיע לחינוך. אבל אם לדוגמא הקטן לא שומע את הברכה ולא יודע כלל על הצורך לענות אמן, אין כאן את הענין להרגילו, על כך וכהאי גוונא קאי המשנה ברורה שאין לענות אחריו. (רבנו האריך בענין זה במס' תפילין ה"ב וב"דעת נוטה" ציצית מס' ת"ר והלאה).

התפרסם בשם רבנו כי שאל פעם לאדם גדול האם על האב להסתכל בשמ"ע באמצע התפלה על בנו כיצד מתפלל, ואמר לו חייך קודמין. נכון הדבר. עמדתי על יד ר' אהרן לייב בתפלה, ושאלתי אותו, וכך הוא ענה לי.

טעות רווחת בציבור - לדעת רבנו - כי כישרון תלוי ועומד בהורים.

אמר רבנו: אין זה נכון שהצלחת הילדים וכישרונותיהם תלוי בכישרון ההורים, ואין זה חשבון בשידוכין, וכי הכל תלוי בס"ד ובחינוך ההורים והמחנכים של הילדים

עוד אמר רבנו: מה שנאמר בחז"ל שזוכים לזרע שלא יפסק מתורה, הוא, כי השכר על כבוד התורה הוא שלא תפסק התורה.

כל מזונותיו קצובים וכו' חוץ מהוצאות שבת ויום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה, והנה יש לו בן בישיבה קטנה, ובישיבה סבורים שיש צורך באברך שילמד אתו - עם הילד. הישיבה לא מחייבת את האב לשלם, רק שאם האבא רוצה יכול להשתתף (ולחקל עליהם), השאלה כיון שאינו מחויב האם זה בכלל הוצאות בניו לתלמוד תורה? גם זה בכלל הוצאת בניו ויכול להוציא את זה שלא מהחשבון וה' ישלם לו.

אבא הנותן לבנו בגיל 10 דמי כיס כל שבוע, לבזבז מה שרוצה, האם יש דין חינוך להפריש מעות מעשר.

תגובת רבנו: אם לאבא אין כסף מיותר ובקושי נותן לו, זו נתינה במטרה רק שיהיה לו את העשר שקל, ולא למעשר. ואם יש לאבא כסף, מכל מקום אין לו לתת לבן סתם, כי לא ראוי להרגילו לקבל יותר מידי כסף.

(אמא ע"ה נתנה לי משהו כסף, אבל הייתי אחרי בר מצוה, וכוננתה הייתה לתת כסף שמא אצטרך לו, ואם עשיתי דבר טוב נתנה לי מיל. וסבתא נתנה לי לבר מצוה שילינג, ואז זה היה מטבע גדול, והיה לי מקום שהנחתי את כל הדברים הללו, מסתמא זה היום אצל אחד הילדים שלי ששומרים את זה, ולפעמים כשנסעתי לישיבה הייתי קונה ספרים בכסף שקבלתי).

ביאורים ופנינים

ארבע כוסות

על שתיית ארבעה כוסות לא תיקנו חז"ל לשאול מה נשתנה [אע"ג דגם על מילי דרבנן תיקנו לשאול שהרי מרור בזה"ז דרבנן וגם הטיבול הוא דרבנן וכן ההסיבה היא מדרבנן לדעת ר"פ], וי"ל הטעם, דשתיית היין לא חשיב שינוי כ"כ דגם בשאר סעודות שבת ויר"ט בשאר ימות השנה מקדשים על היין, ודעת הרמב"ם בפ"ל מהלכות שבת ה"ט דגם סעודה שלישית יש לקבוע על היין [וגם בזמניהם היו רגילים יותר בשתיית יין עיין כתובות ח' ב'] ולכן אף דבשאר סעודות בימות השנה אין ד' כוסות, מ"מ תו לא חשיב שינוי כ"כ ולא תיקנו לשאול על זה.

כמה הנהגות מרבניו שליט"א בליל הסדר

נוהג רבינו להמתין עד שיסיימו הילדים לשאול את אביהם מה נשתנה ולאחמ"כ, שב רבנו שליט"א ושואל "מה נשתנה" הוא בעצמו, (ומנהגו ע"פ דעת הגרעק"א שפסק כי יש מהדרין שגם השאל חוזר ואומר כדמשמע ברמב"ם) רבנו יושב בליל הסדר עם שטריימ"ל, קיט"ל וגארט"ל ומיסב על מיטה עם כריות.

קודם הסדר, בודק הגר"ח שליט"א את המיטה האם היא נוחה להסיבה. רבינו שליט"א אינו מאריך בפירושים, אלא קורא ההגדה על תומה ופעמים מוסיף פירושים ב'שולחן עורך'. כשנשאל רבנו על מש"כ וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הר"ז משובח? השיב: "וכל המרבה, כבר קבעו בעל ההגדה". לפני תחילת הסדר, מחלק הגר"ח לכל הנכדים הישובים על שולחנו ועדיין לא התחתנו, קליות ואגוזים.

(מפי בנו הגרא"ש שליט"א)

הנהגות מענייני פסח

א. בפסח נוהגים בביתו לכסות השיש שבמטבח סמוך לכיור במשטח מפח, והברזים אין עוטפים במסננת בד. וכן נהג החזו"א ועי' חזו"א א"ח סי' נ"ג בסופו. ועי' שו"ה סי' תנ"ה דין ג'.

ב. בפסח אוכל רק מצות של יד ולא של מכונה, אבל ילדיו אכלו אפי' מצות מכונה. וא"ל שעיקר הקפידא הוא שלא לאכול בליל יו"ט א', עוד שמעתי ממרן שהחזו"א הקל ונתן לאשתו מצות מכונה לפי שהיה קשה לה לאכול מצות של יד. פ"א אכלו אצל רבינו כמה שהקפידו ואכלו רק מצות יד וכמה שאכלו גם מצות מכונה, וכיבד בזימון אותו שאכל גם מצות מכונה ואמר שהרי זה שאוכל רק מצות יד לא יכול להוציא את כולם שהרי מקפיד שלא לאכול ממכונה.

ג. לא מקפיד על שרויה, ומ"מ בעשיית השרויה מחמיר שלא במים רותחים אלא במים רותחים שיהיה חלוט וזהו רק חומרא.

וא"ל טעמו שלא מקפיד על שרויה, וסיפר לי ר"ק אתרוג שהוא ה' רגיל מבית אבותיו להקפיד לא לאכול שרויה והוא רגיל לאכול עם מרן במלוח מלכה במוצ"ש ובפסח לא ה' אוכל דגים, וראה שמרן לא ניח"ל בחומרא זו ואמר למרן שרוצה לבטל החומרא, אמר מרן שיביאו עוד ג' אנשים (ומרן) והביאו, ומרן הורה להם לשבת ואח"כ אמר להם, ראו הוא ה' מחמיר בענין שרויה וכעת רוצה להפסיק, תתירו לו, ומיד אמרו הם אחריו מותר לך ג"פ. משום שא"צ לחוש שמא נשאר קמח במצה ועי' שו"ה תנ"ח ב', ובשו"ה תנ"ד דין ה', וא"ל שכן נהג מרן החזו"א.

ד. היו שנים רבות שבשביעי של פסח אוכל סעודה ג' סמוך לשקיעה [כדי שיהי' כעין פרידה מהחג] אבל בשנים האחרונות אין נוהג כן.

ה. באיסרו חג של פסח נוהג שלא לאכול חמץ גמור, וכמו שנמנע מעשיית מלאכות דאורייתא. עי' לקמן סימן נ' אות י"ד בענין הנהגתו ביר"ט שני.

ו. נהגו לקרוא שה"ש בשבת חוה"מ מתוך מגילה כשירה ולברך ע"ז. והש"ץ הקורא בידך על מקרא מגילה והשחינו, ומנהג זה עפ"י החזו"א. ועי' שו"ה סי' ת"צ דין י"א.

ז. תפילת טל נהגו לומר בתחילת חזרת הש"ץ. גם מנהג זה הוא עפ"י מרן החזו"א.

ח. נוהג שלא לאכול בפסח שום.

(מתוך הספר הנודע 'אלא')

שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר

חתנו של רבינו (הגר"ש שטיינמן שליט"א) נשאל מפי רבי יוסף אברהם וולף זצ"ל לתמוה: על מה סמכו אנשים רבים שאינם מקיימים כלל מצות והגדת לבנך, כגון כאשר הבנים הנשואים מתארחים אצל חמיהם או אוכלים לבד בביתם ואין לאב בן על שולחנו, מדוע לא נזהרים שכל בן יאכל אצל אביו דווקא כדי שתתקיים המצוה, ושלח לשאול את רבינו והשיב: כי בודאי אין כוונת הכתוב והגדת לבנך (רק) כפשוטו שיש מצוה לדאוג ולהשתדל לומר לבנו ורק לו, אלא עיקר המצוה זה סיפור יציאת מצרים לאחרים, ודיבר הכתוב בהוה שבנו סמוך עליו, אך הוא הדין כשיש אחר, וכדתנן להדיא בפסחים קט"ז ע"א אם אין לו בן אשתו שואלתו וכו', וגם (מאביו) מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א שמע כן (וכ"ה באדר"ת בתשובה המובאת בספר הזכרון יהודה לקדשו). ועוד פעם אחרת שמענו מרבניו שליט"א גם כן כנ"ל עם כמה נפק"מ, ואלו דבריו: יסוד המצוה דוהגדת לבנך, אינו לומר לבן בדווקא, אלא לומר בדרך של הגדה וסיפור לשני, והמצוי ביותר שיאמר לבנו, ולכן כתבה התורה לשון זה. ומעיקר הדין מספיק לספר פעם אחת בחייו לבנו כדכתיב ואמרת לבנך ביום ההוא וגו' ובכל שנה בליל פסח די לספר אפילו לאשתו או לאחר וכדתנן בפסחים קט"ז א', כי אין הדין לומר לבנו דווקא אלא העיקר שיהיה בדרך הגדה. ולפי זה נמצא להלכה למעשה שמי שאין בנו מיסב עמו אין צריך לטרוח לילך הוא לבנו דאין חיוב כזה, וכל הדין הוא שבשעה שבנו מיסב אצלו יספר לו, ומי שסיים הסדר ואח"כ הגיע בנו אצלו, יתכן שיש הידור לומר לו עבדים היינו וכו', דסוף סוף כתיב והגדת לבנך, אבל בנו לאו דווקא וכנ"ל.

(שיח הפסח)

לקבלת הגליון ניתן לשלוח בקשה במייל: 0573145900@okmail.co.il או בפקס: 077-2092005

נשמח לקבל הערות והארות וכן עובדות ושו"ת מרבנינו

להנצחות ולתרומות: 053-3145900 כתובת: ר' יהודה הנשיא 52 בני-ברק